

BUCUREȘTI ÎN TIMPUL RĂSCOALELOR ȚĂRĂNEȘTI DIN 1907 *)

de MATEI IONESCU

Disponind în mod firesc de o viziune de ansamblu asupra situației generale din țară, Capitala a putut avea cu mult mai devreme ca alte orașe, presentimentul deznodământului din primăvara anului 1907. Pe parcursul anului 1906, cel puțin, presimțirile și avertismentele s-au rostit deschis de pe tribune publice și de către oameni autorizați. La sesiunea Academiei din martie 1906 doctorul C. I. Istrati declarase textual că satul românesc este un „vulcan”.¹⁾ În tot cursul anului 1906 succesiunea avertismentelor a fost cu adevărat impresionantă. Vintilă Brătianu scria despre „o cotitură a vieții noastre publice” și despre „un vânt puternic” ce „pare că suflă din nou în satele noastre”.²⁾ La 13 martie 1906, mișcarea din Piața Teatrului Național condusă de N. Iorga — un adevărat început de rebeliune — era, în bună parte, opera studențimii de origine țărănească iar dușmanul ei declarat moșierimea cosmopolită.³⁾ În septembrie 1906 se ținea un Congres al băncilor populare ai cărui participanți s-au adunat apoi, în sala Oppler, pentru constituirea unei organizații politice țărănești, având ca organ de presă „Gazeta Țăranilor” întemeiată la finele secolului trecut de C. Dobrescu-Argeș din Mușetești, județul Argeș. Ca urmare a Congresului de la Oppler, gazeta publica la 7 octombrie un apel în care se scria textual: „O revoluție spontanee se va produce, torente de sânge vor curge și cine știe ce se va alege de soarta țării”.⁴⁾ Deși apăsarea la Mușetești, sub conducerea lui Alexandru Vălescu — cumnatul lui C. Dobrescu-Argeș — to-

*) Comunicare prezentată în ziua de 1 martie 1967 la Muzeul de istorie a orașului București.

1) „An. Acad. Rom.” seria a II-a (Dezbateri) vol. XXVIII, 1905—1906, p. 203; Matei Ionescu și Traian Lungu, *Academia Română și chestiunea țărănească în Studii* tom. 19, nr. 6, 1966, p. 1111—1120.

2) Vintilă Brătianu, *Menirea Partidului Național Liberal*, Buc., 1906, p. 32.

3) V. Maciu, *Poziția păturilor sociale față de răscoala din 1907 în Studii și referate privind răscoalele țărănești din 1907*, Buc., 1957, p. 127.

4) „Gazeta Țăranilor”, nr. 41, (7 octombrie 1906), p. 2.

tuși, după aderarea lui Vasile Kogălniceanu la mișcare în 1905⁵⁾, și mai ales după participarea activă a acestuia din urmă la Congresul de Științe Sociale și la Congresul de la Oppler — gazeta avea legături sistematice cu Capitala atît cu Vasile Kogălniceanu cît și cu o întreagă rețea de încasatori și vinzători de iocane „pentru jurămint“.⁶⁾ Tot în octombrie 1906 apărea în ziarul socialist „România Muncitoare“ un semnificativ desen, cu text, consacrat noului contingent care intra pe porțile căzărnilor : tatăl cerea asigurări fiului său — viitor soldat — că nu va trage în popor; finalul dialogului era : „Armele în pămînt sau în pieptul călăilor“.⁷⁾

În aceeași lună Iorga publica binecunoscutul său articol „Ascundeți țărani“. Avertismentul, deși în altă formă, era la fel de clar : „mîna pelagrosă... scrie pe pereții aurii ai sălilor de banchete un nou „Mane, Tekel, Fares“ de amenințare ;... la un popas neașteptat, răsare ca din fundul unui mormînt adînc și negru, Avel singerînd, care-și cere dreptatea în lumea lui Cain“.⁸⁾ „România muncitoare“ făcea la 11 februarie 1907, cu alte cuvinte, aceeași prevestire : „...dacă lucrurile nu se vor îndrepta — și nu credem — vom intra curînd într-o perioadă de agitație, de revoltă și de vărsări de sînge“.⁹⁾ Între timp ministrul de finanțe, Take Ionescu, declarase cancelarului Bullov, că prevede răscoale¹⁰⁾ și repetase aceeași temere lui A. von Kiderlen-Wächter, ministrul Germaniei la București și prințului Schömburg-Hartenstein, ministrul Austro-Ungariei.¹¹⁾

Și totuși atunci cînd s-au petrecut evenimentele de la Flămînzii și din zonele învecinate, nimeni nu a avut la București sentimentul că deznodămîntul a sosit cu adevărat. Știrile au parvenit desigur cu întîrziere dar, așa cum vom vedea mai jos, chiar după verificarea lor, ele nu au fost privite într-o lumină reală. Firește, un rol important l-a avut împrejurarea că timp de aproape două săptămîni, mișcările țărănești au rămas oarecum localizate în zona nordică a Moldovei și n-au avut ritmul de extindere fulgerător din primele zile ale lui martie.

Oricum însă, dacă se analizează atent tot ce s-a spus public, tot ce s-a scris și în general tot ce s-a petrecut practic în București pînă la 9 martie — se degaje clar concluzia că așanumita „oplică a Centrului“ a fost înșelătoare. Deși, așa cum arătam mai înainte, evenimentele au

⁵⁾ Al. Vălescu, *Schiță asupra luptei dusă pentru înființarea partidului țărănesc*, Pitești, 1921, p. 8—10.

⁶⁾ Amănunte despre toate acestea se găsesc în lucrarea manuscrisă a lui Vasile Kogălniceanu intitulată „Apărarea mea“ (Arhiva Bibl. Centrale de Stat. Fond Kogălniceanu. Pachet VII dos. 9, Icoanele proveneau de la călugărul Isaia Prescof cu locuința la schitul din strada Halelor, care le vindea omului de legătură al lui Kogălniceanu și Vălescu, fiind apoi difuzate la țară („Apărarea mea“, p. 87—88).

⁷⁾ *România muncitoare*, an II (1906), nr. 38 (29 octombrie).

⁸⁾ *Neamul românesc*, an I, nr. 42, p. 685—686.

⁹⁾ *România muncitoare*, an. II (1907), nr. 50 (11 februarie), p. 2.

¹⁰⁾ C. Xeni, *Take Ionescu*, București 1932, p. 195.

¹¹⁾ C. Coman, *Atitudinea ministrului Austro-Ungariei la București față de răscoala din 1907 reflectată în rapoartele sale diplomatice în Studii*, an X, (1957), nr. 2, p. 189—200 ; Matei Ionescu, *Criza politică din martie 1907 în Studii și referate privind răscoalele țărănești din 1907*, Buc., 1957, p. 165—166.

fost prevăzute — nici unul din factorii de răspundere din sinul clasei dominante nu a fost conștient de la început de adevărata semnificație a mișcărilor din nordul țării. Până la 9 martie cercurile politice din București, inclusiv vîrfurile clasei stăpînitoare, nu au bănuit că răscoalele se vor extinde și că vor cuprinde întreaga țară; guvernul, palatul și liderii opoziției liberale s-au comportat chiar pînă la începutul lui martie ca și cînd se aflau în fața unor mișcări țărănești periferice, locale, atît de obișnuite în cele două decenii anterioare. Am arătat și cu alt prilej, pe baza mărturiilor din arhivele militare, că sub impulsul unor rațiuni de ordin pur politic, care nu au nici o legătură serioasă cu considerentele umanitare, guvernul conservator a dat inițial armatei ordine foarte puțin ferme pentru ca, apoi, sub presiunea mișcării să emită în decurs de 5—6 zile și la intervale de nici 24 de ore o suită de noi ordine în urma cărora — cu începere de la 5 martie s-a ajuns la focul de salvă în plin.¹²⁾ Arătăm de asemenea că explicația acestei atitudini a guvernului conservator trebuie căutată nu numai pe cîmpul răscoalelor, ci și în orașe, pe scena politică, și cu deosebire pe prima scenă politică a țării, în Capitală. Ce se petrecea deci în acest început de martie la București? Aici guvernul Cantacuzino avea de făcut față unei situații deosebit de grele. Căci nu numai muncitorii, socialiștii, nu numai studenții și gruparea de la „Neamul românesc”, nu numai simpatizanții noului partid țărănesc — dar însăși opoziția liberală ataca vehement guvernul și — fapt de reținut — îl ataca, în așa fel ca și cînd operațiunile militare din Moldova nu ar fi fost altceva decît o manevră politică pentru prevenirea și nu pentru reprimarea unor răscoale! La 1 martie oficiosul liberal „Voința Națională” dezmințea încă existența unor răscoale, iar a doua zi scria textual: „Răscoale țărănești sau uneltiri fișerești? În zilele de 3, 4, 5, 6 la Cameră, la Senat și în oficiosul partidului — lideri liberali de talia lui D. Sturdza, Ion I. C. Brătianu, Spiru Haret și I. Atanasie — atacau vehement trusturile arendășești din Moldova și guvernul care le apăra. E absurd să se prezume că partidul liberal — a cărui componentă socială nu mai are nevoie de niciun fel de explicații — s-ar fi jucat conștient cu focul și ar fi atacat cu atîta putere pe conservatori — dacă ar fi sesizat de la început semnificația reală a tulburărilor din Moldova. Optica centrului a fost așadar, la început, înșelătoare nu numai pentru guvernanți ci și pentru viitorii lor înlocuitori.

Lucrurile se complica și prin aceea că pe scena politică bucureșteană au reapărut, deastădată într-o conjunctură primejdioasă, manifestări și din partea altor forțe sociale și politice care — deși cu țeluri și metode diferite — atacau totuși concentric guvernul conservator. Mai întîi, încă din februarie, au intrat puternic în scenă organizațiile studențești. Cine va analiza conținutul întrunirilor succesive ținute la „Dacia”, la sediile organizațiilor studențești, la universitate și în alte locuri publice, nu va găsi, firește, nici o concepție clară, unitară asupra chestiunii țărănești și nici revendicări extreme. Va afla însă o sguduitoare

¹²⁾ Matei Ionescu, *op. cit.*, p. 158—159; Arhiva Marelui Stat Major. *Istoric al Regimentului Suceava nr. 16*, f. 36, 40, 43, 44.

unanimitate în solidarizarea cu cauza răzvrătiților, în constatarea situației insuportabile de la sate și în protestul contra rezolvării revendicărilor țărănești prin forța armelor. Au vorbit de pildă la „Dacia” reprezentanți ai societății „Avîntul”, ai „Societății Studenților fii de țărani” precum și ai altor fracțiuni. S-au afirmat acolo păreri și soluții diferite dar la sfîrșit s-a adăugat: „Studențimea răspunde cu violență la violențele guvernului”.¹³⁾ Cîteva zile mai tîrziu, o mare masă de studenți asculta, tot la „Dacia” cuvîntul lui Iorga și al doctorului Ion Cantacuzino. Cu o zi înainte, armata înlocuise pentru prima oară cartușele de manevră cu cartușe de război.¹⁴⁾ Moartea primilor răsculați, răpuși în 5 martie pe străzile Botoșanilor și la podul de peste Siret de la Lespezi, crea acum intrinseci de protest un alt climat, o altă coloratură: protestul ceda acum locul amenințării.¹⁵⁾

Dar, la numai cîteva sute de metri depărtare de sala „Dacia” se hotărau — aproximativ în aceleași momente — măsuri cu totul contrarii. La Palat a avut loc miercuri 7 martie un consiliu de miniștri, după care regele a trimis la curtea belgiană contesei Maria de Flandra, sora sa, o scrisoare: „din păcate — scria el — va trebui să curgă mult sînge, deoarece este imposibil să fie potoliți țărani cu măsuri blinde”.¹⁶⁾

Vineri, la 9 martie, telegraful a adus însă la București, vestea care a declanșat criza. Făcînd un mare salt geografic, răscoala izbură în această zi la vest de București, în Alecsandria, și izbură — lucru demn de reținut — nu direct din sate ci din sînul rezervelor armatei. Și — fapt și mai remarcabil — aceste contingente ostășești nici nu mai încercaseră măcar să-și mascheze începutul acțiunii cu revendicări economice — chiar și amenințătoare — adresate autorităților, ci trecuseră direct la soluția năpraznică a torței și a singelui.

Fără a o spune deschis, clasa stăpînitore, avu prin nașterea acestui primejdios focar de răzvrătire din vestul Capitalei și al țării — senzația încercuirii. Din acest moment, adică de la 9 martie, nimeni nu s-a mai îndoit la București de generalizarea mișcării. S-a născut astfel în climatul centrului politic al țării o nouă conjunctură, foarte bine delimitată în timp, care a început în cursul zilei de vineri 9 martie, cînd a parvenit știrea de la Alecsandria, și a durat pînă în noaptea de luni 12 spre marți 13 martie, cînd generalul Averescu — după o scurtă și dramatică audiență la rege în care a primit dezlegarea pentru cumplita lui misiune¹⁷⁾ — a preluat comanda armatei.

Evident, prima și cea mai importantă manifestare a acestei noi conjuncturi, a fost declanșarea — deocamdată în culise — a crizei din interiorul guvernului Cantacuzino inițiată de Jean Lahovary și Take Ionescu în cursul Consiliului de miniștri ținut la Palat chiar la 9 martie.

¹³⁾ *Dimineața*, 1907, nr. 1101, 6 martie.

¹⁴⁾ Arh. Marelui Stat Major, dos. cit., f. 43—44.

¹⁵⁾ *Dimineața*, nr. 1103, 1907, 8 martie.

¹⁶⁾ Matei Ionescu, *op. cit.*, p. 163.

¹⁷⁾ Mircea Ștefan Cioroiu, *O viață de prestigiu: Alexandru Averescu, Mareșal al României*, Buc., 1938, p. 22; Matei Ionescu, *op. cit.*, p. 174.

Acești doi miniștri, dar mai cu seamă Take Ionescu¹⁸⁾, au avut atunci inițiativa demisiei propriului lor guvern.

Între timp izolarea politică a guvernului Cantacuzino apărea într-o nouă lumină în sensul că primejdia nu mai venea acum de la opoziția liberală — cu care dealtfel Take Ionescu începuse tratativele încă de la 10 martie — ci din alte direcții.

Credința armatei a ridicat, precum se știe, în aceste ultime zile și ore ale guvernului Cantacuzino, mari semne de întrebare. Defecțiunile semnalate atît printre rezerviști în drum spre reședințele garnizoanelor cît și printre soldații încadrați în unități sînt astăzi la fel de bine-cunoscute¹⁹⁾ ca și manifestările organizate de cercul „România Muncitoare” din București, chemarea lansată la 9 martie, meetingul de la „Eforie” de duminică 11 martie, și mai ales apelului lui M. Gh. Bujor din aceeași zi „Către concediați și rezerviști” care puneau deschis problema fraternizării armatei cu răsculații. Fără îndoială, manifestările publice ale muncitorimii — fie că erau încitate ca apelul lui Bujor, fie legalizante ca moțiunea de la „Eforie” — erau socotite totuși — și într-un caz și într-altul — primejdioase în climatul de după 9 martie, fiindcă ele se declarau pentru răsculați și împotriva clasei dominante. Și totuși, guvernul, poliția, Siguranța, combătînd desigur acțiunile muncitorești publice, primeau cu și mai multă îngrijorare știrile ce veneau dinspre cartierul de nord-vest al orașului. Acolo se pune la cale greva lucrătorilor din atelierele C.F.R. care urma, firește, să cuprindă și personalul de la mișcare. Semnificația unei astfel de greve, și paralizarea aparatului represiv ce i-ar fi urmat, nu mai au nevoie de sublinieri. Mișcarea de la C.F.R. a fost ulterior reprimată în fașe de guvernul liberal prin concentrarea tuturor lucrătorilor rezerviști.²⁰⁾ Greva deci nu a izbucnit. Dar ne-a atras totuși atenția o scrisoare a avocatului I. Demetriade, (domiciliat în str. Sfinții Voievozi 3-bis), în care acesta, scriindu-i lui Take Ionescu, rezuma astfel, lapidar, cauzele căderii guvernului conservator: „Ne-am retras, pentru primejdia ce simțeam de revolta rezerviștilor de la Alecsandria și greva în perspectivă de la C.F.R.”²¹⁾

Între timp gruparea de la „Neamul Românesc”, liderul și simpatizanții ei continuau să acționeze. Conciliabulele secrete în legătură cu intervenția armatei austro-ungare²²⁾ au ajuns în cele din urmă sub o formă sau alta la cunoștința opiniei publice bucureștene fie prin intermediul faimoasei scrisori a lui Petre Carp publicată în „Pester Lloyd” și reprodușă în presa română,²³⁾ fie prin știrea despre petiția unor mari proprietari din Oltenia, care cereau venirea trupelor străine.²⁴⁾ Acesteia din urmă, studenții i-au răspuns printr-o manifestație, desfășurată în

¹⁸⁾ Matei Ionescu, *op. cit.*, p. 166.

¹⁹⁾ Coralia Rădulescu, *Atitudinea armatei în timpul răscoadelor țărănești din 1907*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, Buc., 195, vol. I, p. 366—367.

²⁰⁾ *Adevărul*, 1907, nr. 6315, (23 martie), p. 2.

²¹⁾ Arh. Ist. Centrală, *Fond V. Morțun*, pach. 31, doc. nr. 150.

²²⁾ *BARSR*, M-sse. Arhiva Palatului, Mapa 18/1907, f. 77—78.

²³⁾ *Dimineața*, 1907, nr. 1113, 18 martie.

²⁴⁾ N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, vol. II, Buc., 1934, p. 158.

fața locuinței lui Nicolae Iorga în care poziția moșierilor olteni a fost condamnată de deosebită asprime. ²⁵⁾

În ultimele ore de guvernare a conservatorilor știrile despre zbulciumul din sufletul țăranului-soldat deveneau din ce în ce mai alarmante. La R. Sărat, chiar și ofițerii însărcinați cu represiunea dăduseră semne de șovăială, iar evenimentele din dimineața de luni 12 martie — cunoscute în publicistică sub numele de „Drama de la Stănești” — au confirmat temerile anterioare. Un întreg pluton din Compania 1 a regimentului 5 Dorobanți-Vlașca a lăsat pe răsculații din Stănești de pe moșia Lahovary să incendieze conacul și să-l linșeze pe propriul său comandant, fără să deschidă focul. La București, două ore mai târziu, regele anunța pe Gh. Cantacuzino că după amiază, la ora 5, guvernul liberal va depune jurământul. Într-adevăr luni, 12 martie, către seară, conducerea țării a trecut în mâinile guvernului Dimitrie Sturdza. La 7 seara decretul de numire a noilor prefectii erau semnate iar după aceea se ținea la Palat, sub președinția regelui, primul Consiliu de miniștri al noului guvern, în care s-a adoptat cunoscutul manifest regal. Și, în dimineața de marți 13 martie — cu mult înainte de a se deschide vestita ședință a Camerei în care s-a consfințit scurta concordie liberalo-conservatoare pe platforma carpistă: întâi represiune apoi vom aviza — a părăsit garnizoana Bucureștilor prima expediție de pedepsire dotată cu artilerie. Iar primul sat dat flăcărilor a fost tocmai Stăneștii, acolo unde fusese ucis la 12 martie locotenentul Nițulescu și unde se petrecuse defectiunea celor din regimentul 5 Dorobanți Vlașca.

Se pare că chiar în cursul zilei de 12 martie liberalii au căutat să neutralizeze opoziția viitoare a foștilor lor aliați în lupta contra conservatorilor. Iorga scria „Haret a fost la mine, dar din nici o parte nu s-a încercat o presiune asupra mea, fiind rugat numai să țin seama în redactarea „Neamului românesc” de catastrofa care intervenise”. ²⁶⁾ Iorga a declarat apoi la un miting studentesc că sarcina momentului este aceea de a opri focul și nu de a-l exinde. ²⁷⁾ Dar marii proprietari și arendași nu-l puteau crede. În memoriile sale el descrie atmosfera care a urmat după apariția articolului „Dumnezeu să-i ierte”: „Scrisorile de amenințare cu moartea se îngrămădeau”. Un grup de studenți au făcut ziua și noaptea de gardă la locuința lui: „Dormiam — scria el — cu revolverul la căpătîu”. ²⁸⁾ În timpul răscoalelor, ca și după aceea, Iorga, a fost pentru țărani și împotriva celor ce i-au ucis. ²⁹⁾

La 14 martie Vintilă Brătianu chema la el pe Alexandru Vălescu — aflat în capitală — și-i cerea să sprijine potolirea răscoalelor prin gazeta sa. ³⁰⁾

²⁵⁾ Mircea St. Cioroiu, *op. cit.*, p. 23.

²⁶⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 157.

²⁷⁾ *Dimineața*, 1907, nr. 1108, 13 martie.

²⁸⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 158.

²⁹⁾ Despre poziția lui, mai pe larg, în: A. Oțetea, *Răscoala din 1907, în istoriografia românească*, în *Studii și referate privind răscoalele țărănești din 1907*, Buc., 1957, p. 90—97.

³⁰⁾ Al. Vălescu, *op. cit.*, p. 7.

Începînd de luni, 12 martie, și pînă duminică, 18 martie, capitala a trăit, ceea ce același Vintilă Brătianu, numea mai târziu „Săptămîna critică“.

Atmosfera bucureșteană nu mai seamănă în această săptămînă cu cea dinainte. Manifestațiile, mitingurile încetează, presa centrală — așa cum vom arăta mai jos — își schimbă tonul, trenurile descărcă la Chitila, în Gara de Nord și în Dealul Spirii, trupe aduse din Moldova și, firește, și refugiați: moșieri, arendași etc. Alexandru Ioachimescu, fost director la R.M.S. povestea despre zilele acelea: „...la Regie era o aglomerație de peste 1.500 lucrători și era unul din punctele periculoase în cazul unei eventuale înaintări a răsculaților spre București sau a vreunui început de răscoală locală. Guvernul avea la Prefectura Poliției un fel de cartier pentru chestia răscoalelor și starea spiritelor din București, în special din cartierele mărginașe; acolo mă duceam zilnic spre a raporta de starea spiritelor și a lua instrucțiuni. Acolo găseam pe Vintilă Brătianu, care cu singă rece asculta rapoarte și dădea instrucțiuni...“³¹⁾ Vintilă Brătianu însuși scria: „Dacă această liniște nu se dobindea așa repede și nu se dispunea de armata din Moldova, nu se știe dacă organizația actuală de stat mai exista o zi, și dacă Capitala țării, de acolo de unde plecau măsurile de liniștire, nu devenea teatrul unui război civil“.³²⁾ „După cunoștiința ce aveam — scria el în continuare — dacă răscoalele s-ar fi întins Vineri și Simbătă, dacă nu s-ar fi înăbușit începuturile de răzvrătire din județele dimprejurul Capitalei (Dîmbovița, Ilfov și Prahova), duminică la 18 martie nu se poate prevedea ce s-ar fi întîmplat în Capitală. Cei care își amintesc de panica din acele zile în București, pot să-și dea seama de efectele ce-ar fi avut cea mai mică luptă pe stradele Capitalei“.³³⁾ La rîndul lui, regele Carol într-o altă scrisoare către sora sa Maria de Flandra, venea și cu alte amănunte: „Toți — scria el la 28 martie — își pierduseră capul și panica din orașe era de nedescris, deoarece știrile alarmante soseau una după alta, și se mai răspîndise și zvonul că bandele de țărani se îndreptau spre București... În ziua în care a fost panica cea mai mare în București și trupele au fost consemnate în cazărmi, Școala militară a făcut de gardă la palat; era într-o duminică...“

În aceste zile tulburi, corespondentul ziarului „Times“ James Bourchier a fost primit în audiență la palat. Despre impresiile corespondentului englez cu privire la audiență istoricul R. W. Setten-Watson scria mai târziu că Bourchier „fu stupefiat văzînd că acesta (adică regele — n-n-) avea asupra chestiunii o viziune strîmt militară și nu lua în considerare decît latura ei disciplinară“³⁴⁾.

În București paza gărilor, a poștei centrale, a Băncii Naționale, a Uzinei de Gaz de la Filaret, a fost preluată de gărzi militare. La

³¹⁾ Așezămîntul Cultural Ion C. Brătianu, *Viața și opera lui Vintilă Brătianu văzute de prietenii și colaboratorii săi*. București, 1936, p. 54

³²⁾ Vintilă Brătianu, *Scrieri și cuvîntări*, publicate de S. Marinescu și C. Grecescu, 3 vol., Buc. 1937—1940, vol. II, p. 12.

³³⁾ *Ibidem*, p. 5

³⁴⁾ R. W. Setten-Watson. *Histoire des Roumains*, Paris, 1937, p. 431.

Radu Vodă, la Cotroceni, pe cheiul Dimboviței se executau, demonstrativ, teme de luptă. Regimentele moldovene în drum spre apusul țării făceau — între 2 trenuri — marșuri demonstrative, în echipament de războiu, pe străzile Capitalei. Furierul batalionului I din regimentul Ștefan cel Mare a înserat în registrul istoric al regimentului pînă și traseul parcurs de unitatea sa în cursul zilei de sîmbătă 17 martie: „Batalionul I — scria el — ajungînd la Chitila primește ordin de la M. R. să debarce în gara Dealul Spierei. În urma ordinului M. St. M. debarcă și execută un marș pe următoarele străzi ale Capitalei: Cizmăriei, Calea Rahovei, Orfeu, Carol, Victoriei, Belvedere, Știrbei-Vodă, Griviței, Rampa Militară — după care se îmbarcă din nou și pornește la Pitești“. ³⁵⁾

Și totuși, în cursul „săptămîinii critice“ multe familii bogate erau departe de a se simți în siguranță; preferau Brașovul sau Rusciukul. „Dimineața“ a publicat un apel „cître cetățenii capitalei“ în care aceștia erau conjurați să nu dea crezare șvonurilor, să lase deoparte „frica inexplicabilă“ și „panica“. Linia forturilor, arăta ziarul, este de nepătruns. ³⁶⁾ „Voința națională“ — oficiul guvernamental — a scris în același sens. ³⁷⁾

La București, se aflau, cum era firesc, mulți cetățeni străini: corpul diplomatic, oameni de afaceri, călători și, bineînțeles, corespondenții marilor ziare europene. Este deci interesant să se consemneze ce făceau aceștia, cum reacționau ei în fața evenimentelor. Activitatea străinilor din București și mai cu seamă știrile care plecau din Capitală peste hotare, au preocupat în mod cu totul deosebit guvernul liberal. În cursul „săptămîinii critice“ și chiar după aceea, cenzura telegramelor prezentate spre expediere la Poșta Centrală din București de către corespondenții străini era executată de însuși primul ministru. ³⁸⁾ La secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S.R. se găsesc zeci de asemenea telegrame adnotate, trunchiate, modificate, anulate chiar în întregime, prin scrierea ușor de recunoscut, a lui Dimitrie Sturdza. Răul pe care egoismul clasei stăpînitoare îl făcuse prestigiului țării s-a căutat a fi limitat prin tot felul de expediente. În afară de cenzură, care nu putea desigur să dea mereu rezultatele scontate, s-a recurs la o seamă de interviuri date de oamenii politici și chiar de rege ziarelor austriace, germane, engleze, franceze, spre a se contracara efectele răscoalelor în străinătate. Contra propaganda era considerată cu atît mai necesară cu cît cercurile economice, oamenii de afaceri din țară și străinătate, erau foarte îngrijorați și circumspecți: Bursa din București înregistra de la o zi la alta scăderi de curs de cîte 50, 60 și 100 puncte la acțiune, iar sub influența știrilor — deseori denaturate și exagerate — difuzate de presa germană, bursa berlineză înregistra scăderi simțitoare la valorile românești. ³⁹⁾ Cercurile de

³⁵⁾ Arh. M.St.M., *Istoric al Regimentului Ștefan cel Mare*, nr. 13, de la înființarea sa pînă la 1 ianuarie 1931, p. 26.

³⁶⁾ *Dimineața*, 1907, martie

³⁷⁾ *Voința Națională*, București, 1907, nr. 6545 din 18/31 martie, p. 1.

³⁸⁾ Matei Ionescu și Corina Pătrașcu, *Cu privire la poziția unor puteri europene față de răscoala din 1907 în Studii*, nr. 1/1957, p. 25.

³⁹⁾ *România economică*, 1907, 18 martie, p. 169.

afaceri germane cereau date reale „neatenuate“ despre evenimente.⁴⁰⁾ Despre aspectul politic al chestiunii am arătat mai sus activitatea ministrului Austro-Ungariei în legătură cu problema intervenției armate. E de adăugat că acțiunea sa a fost după cum se pare secundată de o parte a presei austro-ungare (în special „Pester Lloyd“) care dădea de înțeles că un asalt al răsculaților asupra Bucureștilor ar putea servi drept semnal pentru invazia armată și scria textual: „Pare că nu e exclus ca întîmplările din România să devină o chestiune europeană“. ⁴¹⁾

În acest context, pastorală arhiepiscopului romano-catolic al Bucureștilor, Raymund Netzhammer, către populația catolică din satele apropiate de Capitală (care precum se știe era aproape inexistentă).⁴²⁾ — căpăta un înțeles aparte. Deși făcută probabil la cererea lui Dimitrie Sturdza — care de altminteri alcătuisese personal proiecte de rugăciuni tip pentru clerul ortodox, protestant și catolic — pastorală lui Netzhammer, emisă la 13 martie, părea parcă a sublinia tocmai pericolul iminent ce plana asupra Bucureștilor,⁴³⁾ pericol, după cum se știe, mult exagerat de presa străină în general, de cea budapestană și vieneză în mod deosebit.

Într-un moment deci, cînd presa austro-ungară declara deschis că pierderea de către guvernul român a capitalei și, implicit, a controlului asupra țării nu poate lăsa indiferentă monarhia apostolică, — Netzhammer scria printre rînduri că reședința guvernului nu mai are de fapt alt apărător decît pe Dumnezeu.⁴⁴⁾

Reprezentanții străini au avut totuși cu precădere preocupări de ordin practic. Căci — dincolo de solidaritatea de clasă și de compătimirea, mai mult sau mai puțin sinceră, pentru lecția teribilă servită de țărani români moșierilor și arendașilor de aici — diplomații străini s-au interesat în primul rînd de soarta și averea concetățenilor lor. Din avalanșa de demersuri ale misiunilor diplomatice acreditate la București, sînt cu deosebire de reținut acelea privind măsurile de apărare a industriei petroliere și a marilor depozite și stocuri de mărfuri din porturile dunărene și maritime. Sub egida diplomaților respectivi, reprezentanții tuturor societăților petroliere străine au prezentat un me-

⁴⁰⁾ Arh. M.A.E., dos R-12/1907, vol. V. b.

⁴¹⁾ Arh. M.A.E. dos R-12/1907, vol. V.

⁴²⁾ Exceptînd o mică colectivitate din satul Cioplea.

⁴³⁾ „Ne rugăm la Dumnezeu să vă apere, căci, „cînd nu păzește Dumnezeu orașul, în zadar veghează străjerii“ (Ps-126-1) (în „Conservatorul“, Buc., 1907, nr. 60, 17/30 martie).

⁴⁴⁾ Netzhammer a exploatat cu abilitate și reversul situației prin binecunoscuta sa broșură *Religiunea de stat din România*, apărută după răzcoale la Salzburg. Acuzînd masa clerului ortodox român de complicitate cu răsculații, prelatul evidențiază — prin contrast — loialitatea clerului catolic care tinuse în friu pe credincioșii săi de la sate și pe cei din județele Roman și Bacău cu deosebire. Comentînd resorturile — lesne de înțeles — ale acestei broșuri. *Telegraful Român* din Sibiu scria la 12 iulie 1907: „...prelatul catolic a aruncat o undiță colosală în speranța unei foarte bogate pescuii“. Poate că și acțiunea lui Netzhammer — alături de multe alte motive — îl va fi determinat ulterior pe Spiru Haret să încerce a-i disculpa — pe cît i-a fost posibil — pe preoții de la sate, în binecunoscutul său raport public.

moriu colectiv în cadrul unei audiențe comune la primul ministru și la ministrul de finanțe prin care cereau imperativ guvernului să ia măsuri de siguranță pe Valea Prahovei. ⁴⁵⁾

În cursul răscloalelor și îndată după aceea, reprezentanții diplomați străini din București au înaintat cereri de despăgubiri suferite de supușii lor. Aceste cereri exagerate și ca număr (în total 261) au atins însă suma exorbitantă de peste 5.300.000 lei. ⁴⁶⁾

În ultima decadă a lui martie, răscloalele, reprimate singeros, au adus pe primul plan al scenei politice bucureștene dezbaterea asupra celor ce se petreceau la sate după sfârșirea rezistenței țăranilor, deci după încetarea actelor de răzvrătire. Începu astfel campania de presă în jurul așa-numitelor „orori inutile“. Analiza stricto-sensu a expresiei, dezavantajează evident chiar și pe cei ce s-au declarat împotriva asasinării țăranilor prizonieri, presupunând că celelalte orori, săvârșite în cursul luptei, ar fi fost socotite de ei utile, deci scuzabile. Dar, dacă se ține seama de atmosfera în care se naștea această campanie de demascare, produsă în condițiile ofensivei militare și politice a stăpînirii, și în ambianța creată de setea de răzbunare a miilor de proprietari și arendași aflați în capitală — sensul real al „ororilor inutile“ este indiscutabil mult mai larg. În legătură cu aceasta vom spune câteva cuvinte despre rolul „Adevărului“ și al directorului său. După cum se știe, în 1907 „Adevărul“ nu mai avea de mult pe frontispiciu vechea și mîndra lozincă republicană „Ferește-te române de cui străin în casă“! așa cum avusese cîndva pe vremea bătrînului său director și fondator Alexandru Beldiman. Dar Constantin Mille, cu talentul său de publicist și organizator, reușise totuși să creeze: „Adevărului“ (și din 1904 și „Dimineții“) un loc aparte, fruntaș, în presa română, iar sieși un loc de deputat „independent“ situat la stînga vieții politice, așa cum putea fi ea definită în condițiile regimului cenzitar și al absenței socialiștilor din parlament. „Adevărul“ putea fi socotit cel mai de stînga dintre ziarele burgheze influente, deși evoluția sa în timpul răscloalelor a fost sinuoasă.

A fost primul ziar burghez care a subliniat caracterul social și cauzele reale ale răscloalelor țăranesti. Apoi a încercat o eschivă de la directivele guvernamentale, căutîndu-și o poziție aparent cît mai neutră, caracterizată în articolul manifest „Către țăranii răsculați“ în care scria: „Cum altădată, femeile sabine s-au aruncat între soții și părinții lor pentru a liniști focul războinic, trebuie ca noi, cetățenii luminați, cărturarii, ziariștii să ne punem în fața soldaților care vor să tragă în români ca și dinșii, ca să-i liniștească, și între țăranii care merg să distrugă nebunește tot ce le iese înainte — și să-i liniștească“, (nr. 6306 din 14 martie). Se pare că această poziție a fost considerată de noul guvern ca insuficientă și inoperantă. Căci, o zi — două mai tîrziu rolul sabinelor era părăsit, manifestul lui Bujor calificat ca „absurd“ și se declara că ar fi o nebunie să se mai ceară soldaților să nu tragă.

⁴⁵⁾ Matei Ionescu și Corina Pătrașcu, *op. cit.*, p. 10.

⁴⁶⁾ *Ibidem*, p. 30.

Această regretabilă dare înapoi — rezultat sigur al ingerințelor guvernamentale — poate doar umbri dar nu poate șterge amintirea poziției lui Constantin Mille din ultimele zile ale răscoalelor. Directorul „Adevărului“ poate fi considerat printre acei factori care au contribuit la oprirea carnagiului. Asumându-și o grea responsabilitate, el a dezvăluit cu atît curaj în fața opiniei publice din țară și străinătate, cruzimele înfiorătoare, crimele oribile ale represiunii — încît guvernul l-a conjurat să înceteze campania de presă, care, se spunea, „pătează“ prestigiul armatei. S-a promis în schimb încetarea execuțiilor sumare și anchetarea abuzurilor. Despre această gravă chestiune scria B. Brănișteanu, în prefața unei biografii a lui Mille⁴⁷⁾ Ea este, într-un fel, confirmată de două interesante pasagii consemnate în jurnalul de operații al Corpului I Armată. La data de 20 martie jurnalul respectiv cuprinde următorul text : „Cum se întîmplă întotdeauna în astfel de ocaziuni, unele jurnale între care „Adevărul“ a început a exagera procedurile întrebuițate de armată pentru astîmpărarea răscoalei ceea ce văzîndu-se la Minister a dat ordinul telegrafic cifrat cu Nr. 219“. ⁴⁸⁾ La 22 martie pasajul pare și mai explicit : „Tot ca urmare la publicațiile din jurnale Ministerul a dat ordinul telegrafic Nr. 1813 relativ la modul cum trebuie să se procedeze la potolirea revoltelor“. ⁴⁹⁾

Vor fi avut aceste ordine un rol realmente temperant ? Vor fi fost ele executate ? Vor fi oprit ele măcar într-un tîrziu valul execuțiilor sumare ?

Nu se poate da un răspuns precis. Clar este însă că „Adevărul“ este citat într-un act confidențial în sensul menționat de Brănișteanu.

Așadar, în ultimele zile ale lui martie totul luase sfîrșit. E o greșeală să se afirme că clasa dominantă a răsuflat pe deplin ușurată. Judecînd după tonul presei de toate orientările, după dezbaterile parlamentului și în general — după tot ceea ce putea defini în mod serios curente de opinie și starea de spirit generală — centrul politic al țării a trăit în continuare mult timp într-o atmosferă apăsătoare, care a stăruit ulterior și după împlinirea răfuielii cu cercul „România Muncitoare“ și după condamnarea la muncă silnică pe viață și degradarea celor din reg. 5 Dorobanți Vlașca și după amnistia impusă în vară de rezistența țăranilor în timpul secerișului. O minte lucidă a clasei stăpînitoare de talia lui Radu Rosetti avertiza că a doua oară nu se mai putea abuza de credința în steag și disciplina oarbă a soldatului-țăran. Iar de pe tribuna Academiei, Xenopol spunea la 3 aprilie, lucruri multe și discutabile despre revoluție și despre căile de realizare a dreptății sociale. Dar, într-un moment cînd iarba nici nu începuse să crească peste morminte și peste gropile comune, el rostea profetic, o solidă judecată asupra jertfei răsculaților și a rodniciei ei viitoare : „Însemnează... toate aceste mișcări care frămîntă omenirea actuală, că ne apro-

⁴⁷⁾ Al. Nora. *Un om uitat : Constantin Mille*, Buc., 1945, p. 14.

⁴⁸⁾ Arh. M. St. M. *Corpul 1 Armată. Jurnal de Operații 15.09.1906—12.08.1916*, f. 20.

⁴⁹⁾ *Ibidem*, f. 21.

piem de zilele de apoi, că civilizația e în pericol?... Noi nu o credem; noi vedem în asemenea frământări, fierberi din care va ieși o lume nouă. Vedem în ele un pas uriaș al evoluției, pe urma căruia va răsări o lume mai dreaptă, mai adevărată și mai frumoasă — și tot către aceeași cale ne îndreaptă și marea turburare prin care trece acum iubita noastră țară”.⁵⁰⁾

R É S U M É

L'article présente, synthétiquement, l'écho des événements des villages durant les soulèvements paysans de 1907, dans la capitale du pays. L'auteur expose tant la vision — au début trompeuse — des milieux gouvernementaux que les secousses politiques durant les soulèvements, les actions de l'opposition de toutes les nuances, des libéraux jusqu'aux socialistes, qui ont contribué à la chute du gouvernement conservateur Gr. Cantacuzino. De l'exposition il résulte que jusqu'au 9 mars, voire jusqu'à la date où les soulèvements ont pris une ampleur encore plus grande, ni le gouvernement ni l'opposition libérale n'avaient saisi la profondeur et l'ampleur réelle du mouvement révolutionnaire paysan.

D'autre part, l'auteur présente l'atmosphère et l'écho des soulèvements dans toutes les couches de la société bucarestoise, en relevant la sympathie et la solidarité dont a joui la lutte des paysans au sein des ouvriers, des étudiants, des hommes des culture de toutes orientations et, contrastant, l'inquiétude, voire même la panique au sein des classes dominantes.

⁵⁰⁾ A. D. Xenopol, *Evoluția în istorie*, An. Ac. Rom. seria II-a tom. XXIX Mem. Sect. ist. Buc. 1907.